

Da li rimski svadbeni običaji žive i danas?

**Doc. dr Marija
Ignjatović**

*Docent Fakulteta
pravnih nauka
Panevropskog
univerziteta „APEIRON“
Banja Luka
i Pravnog fakulteta
Univerziteta u Nišu*

Apstrakt: Zaključenje braka, uopšte posmatrano, je čin koji je vezan za odgovarajuću službenu formu o kojoj se vodi službena evidencija (upis u matične knjige venčanih). Iako je u osnovi ovog čina, u prvom redu, izražena uloga državnog organa, u praksi postoji niz rituala koji prate ovaj čin. Ti rituali su jako stari i potiču još od drevnih naroda (najvećim delom preuzeti su od Rimljana), ali u tragovima postoje i danas u visokoobrazovnim društvima, i ulepšavaju na taj način sam čin zaključenja braka, čineći ga posebno svečanom ceremonijom (oblačenje mlade, pletenje cveća, izgovaranje svećanih zakletvi, bacanje bidermajera, prosipanje žita po mladencima, prenošenje mlade preko kućnog praga). Mada, danas, različiti od naroda do naroda i od svojih iskonskih formi (čemu je posebno doprinelo priznavanje hrišćanstva za zvaničnu religiju), evidentno je da oni i dalje žive što se može i dokazati uporednom analizom u različitim kulturama i društvima.

Ključne reči: zaključenje braka, svadbeni običaji i rituali, oblačenje mlade, pletenje cveća, izgovaranje svećanih zakletvi, bacanje bidermajera, prosipanje žita po mladencima, prenošenje mlade preko kućnog praga

UVOD

Zaključenje braka, uopšte posmatrano, je čin koji je vezan za odgovarajuću službenu formu o kojoj se vodi službena evidencija (upis u matične knjige venčanih). Iako je u osnovi ovog čina, u prvom redu, izražena uloga državnog organa, u praksi

postoji niz rituala koji prate ovaj čin. Ti rituali su jako stari i potiču još od drevnih naroda (najvećim delom preuzeti su od Rimljana), ali u tragovima postoje i danas u visokoobrazovnim društvima, i ulepšavaju sam čin zaključenja braka, čineći ga posebno svečanom ceremonijom (oblačenje mlade, pletenje cveća, izgovaranje svećanih zakletvi, bacanje bidermajera, prosipanje žita po mladencima, prenošenje mlade preko kućnog praga). Mada, danas, različiti od naroda do naroda i od svojih iskonskih formi (čemu je posebno doprineo priznavanje hrišćanstva za zvaničnu religiju), evidentno je da oni i dalje žive što se može i dokazati uporednom analizom u različitim kulturama i društvima. I na našim prostorima svadbeni običaji i rituali su rašireni, pri čemu je posebno izražena njihova zastupljenost i bliskost iskonskim formama u ruralnim sredinama.

Kako je to već pomenuto, veći deo običaja i rituala posvećenih samom činu zaključenja braka potiču još od drevnih naroda, pri čemu se posebno ističu Rimljani. Danas, se ovi rituali primenjuju po automatizmu, i inerciji pri čemu se retko ko zapita odakle zaista svi oni vode poreklo. Iz tog razloga u ovom radu će se nastojati da se rasvetli njihovo poreklo ali i da se da dvostruki uporedni prikaz većeg broja svadbenih običaja kod različitih naroda, kako bi se dokazalo koliko je zaista od njih ostalo iz doba Rimljana, ali i da se dokaže da bez obzira na prisutne razlike u njihovom sprovođenju, u osnovi im je zajedničko da se sam čin zaključenja braka učini najlepšim danom u životu mladog bračnog para.

Zaključenje braka u rimskom pravu (svadbena ceremonija)

Polazeći od čuvene Modestinovae definicije braka¹, po kojoj se brak definiše kao veza između muškarca i žene, zajednica celokupnog života zasnovana na ljudskom i božanskom pravu, može se uočiti prva velika podudarnost sa današnjim poimanjem institucije braka. Ali za razliku od današnjeg zaključenja braka koje je vezano za obaveznu službenu formu, i koji se u određenom broju zemalja može zaključiti i između predstavnika istog pola, u rimskom pravu se brak mogao zaključiti isključivo između muškarca i žene i o tome se nije vodila matična evidencija, već se samo utvrđivalo da li su bili ispunjeni uslovi za zaključenje braka i da li je postojala saglasnost volja za tako nešto (*affectio maritalis*), a dovođenje mlade u kuću mladoženje označavalo je sam čin zaključenja braka.

Međutim, i tada su se, u praksi, kao i danas sprovodili različiti običaji i rituali koji su pratili ovaj čin. Primera radi veridba (*sponsalia*)², je redovno prethodila samom činu zaključenja braka. Nju su ugovarali očevi budućih bračnih drugova, koji su ovom prilikom bili posebno favorizovani, i koji su pri tom ugovarali i pitanje predbračnog poklona i mira.³ Prstenovanje mlade je bilo sastavni deo ovog čina (stavljanje gvoždenog prstena na domali prst mladine leve ruke). Ni tada kao ni danas veridba nije obavezivala na sam čin zaključenja braka, ali u slučaju da veridba nije dovela do zaključenja braka, verenici su bili u obavezi da vrate vredne poklone date u očekivanju sklapanja braka.

1 Modestinus, D.23,2,1

2 Detaljnije: Ignjatović, M.-*Sponsalia* u rimskom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, LIV., Niš, 2009, str.127-157.

3 O tome: Ignjatović, M.-Predbračni imovinsko-pravni odnosi u rimskom i savremenom pravu, doktorska disertacija, odbranjena na Pravnom fakultetu "Justinijan Prvi" u Skoplju, Republika Makedonija, 2009, str.97.

Navedeni rituali posebno su i danas naglašeni na afričkom kontinentu, što je i logično kada se ima u vidu da je Afrika bila kolevka najstarijih tradicija, kultura, pa tako i rimske. Danas, na tlu Afrike ne postoji jedinstveni model za rituale koji prethode činu venčanja ali je u svima njima naglašen kult porodice kako je to bilo i kod starih Rimljana. Pa tako, i danas, na ovom području sam čin zaključenja braka pre može da se tretira kao čin objedinjavanja dveju porodica, a ne dva mlada bića. Primera radi u oblasti Nila, u Sudanu, mladoženja, odnosno njegov otac "otkupljuju" mladu (običaj prisutan u mnogim kulturama, pa i na našim prostorima), tako što njenoj porodici plaća određen novčani iznos ili daje visoku cenu u grlima stoke. Razlog za ovaj običaj je i danas kao i u rimskom pravu čisto ekonomske prirode, jer se smatra da je udajom ćerke, mladina porodica ostala uskraćena za jednog člana domaćinstva, koji je jednako privređivao do tada sa ostalima i doprinomio povećanju kućnog budžeta.

Zapažena uloga oca porodice, danas je prisutna i u pacifičkoj tradiciji, na Fidžiju, gde se mladoženja pre samog čina zaključenja braka obraća ocu mlade sa molbom da "od njega dobije njenu ruku".⁴ Ukoliko dobije pozitivan odgovor od oca mlade, mladoženja je u obavezi da porodici buduće supruge priredi i bogatu gozbu.

Kako smo to već napred istakli, da bi se zaključio brak u rimskom pravu bilo je predviđeno da budu ispunjeni i određeni uslovi i da za tako nešto ne postoje bračne smetnje, kao što je to i danas u savremenom pravu. Kao jedan od bitnih uslova rimsko pravo je predviđalo punoletstvo, koje se za devojčice sticalo sa navršениh dvanaest godina, a za dečake sa navršениh četrnaest godina života. To je značilo da sa sticanjem ovog broja godina i devojke i mladići su mogli da zaključe brak, mada se u praksi to dešavalo nešto kasnije. Obično su devojke stupale u bračnu zajednicu sa navršениh četrnaest, petnaest, šesnaest i sedamnaest godina.⁵

Svadbena ceremonija kod Rimljana je započinjala uveče uoči velikog događaja. "Dok su kapiju kitili vencima, mlada se opraštala od svojih lutaka, igračaka i haljina stavljajući ih na porodični oltar. Na ovaj način se simbolično opraštala i od svog devojaštva. Na dan venčanja su dolazile rođake da je obuku u čisto belu tuniku. Na struk su joj vezivale vuneni kaiš sa tzv. Herkulovim čvorom. Kosu su joj podelile u šest pletenica i pričvrstile vrhom od koplja, a potom su joj glavu uvile u veo. U međuvremenu je već stigao i mladoženja, kao i svedoci i gosti. Mladoženja i mlada bi, pošto bi im na glave bio stavljen lovorov venac, stali pred okupljene goste i držeći se za ruke izgovorili bi bračnu zakletvu. Mlada je trebalo da kaže: "Tamo gde si ti **Gaius**, ja sam tvoja **Gaia**". Zatim bi se sveštenik ili **pater familias** obratio bogovima molitvom i prineo bi žrtvu. Sledile su čestitke prisutnih i moglo je da se počne sa slavljem. Sa pojavom prvih zvezda gosti su krenuli da otprate novi bračni par u muževljevu kuću. Nosili su baklje, svirala je flauta i pevali su šaljive pesme. Muž im je bacao orahe kao simbol plodnosti. Kad su stigli do muževljeve kuće, mlada je prag premazala uljem i obavijala trakom. Time se predala u zaštitu Larima (duhovima zaštitnicima) kuće. Mladoženja ju je preneo preko praga da se ne bi saplela i pala, jer se to smatralo lošim zna-

4 Interesantno je da pri tom mladoženja svom budućem tastu poklanja zub kita kao simbol društvenog statusa i bogatstva.

5 Ovaj uzrast je bio karakterističan i za Srbiju XIX veka o čemu govori i delo "Zona Zamfirova" čuvenog srpskog pisca Stevana Sremca, u kome se ismejava glavna junakinja romana Zona upravo zbog svojih navršениh 17 godina, zbog čega je i nazivaju "baba-devojkom"-usedelica kod tatka i majke".

kom. Gosti bi se razišli i zatvorila su se vrata iza bezbrižnog života mladog bračnog para. Ušavši u atrijum, mlada je prinela žrtvu božanstvima kuće i zapalila vatru”.⁶

I svadbena ceremonija na prostorima Srbije pokazuje da su se vekovima nakon Rimljana ovi običaji zadržali i da su se pod uticajem vremena i društveno-ekonomskih prilika menjali, modifikovali i prilagođavali određenim prilikama. Međutim, ono što je prisutno tokom svih perioda je činjenica da je uloga mlade i u Srbiji kao i u Rimu, bila daleko zapaženija od uloge mladoženje na samoj svadbenoj ceremoniji. Etnolozi imaju različita shvaćanja o ovome, a vrlo često se može čuti o tzv. kamufliranom statusu mlade. Objašnjenje za ovaj status leži u činjenici da se uloge supružnika radikalno menjaju, tako što već od narednog jutra muškarac preuzima superiorniji položaj, dok je žena tradicionalno ograničena na sferu oikosa-ognjišta, kuće, brige o potomstvu. Ona samim činom venčanja napušta vlastiti kult koji podrzumeva da će se ubuduće upravljati po sasvim drugačijim pravilima.⁷

Drugi običaji svadbene ceremonije u Srbiji pokazuju tesniju vezu sa rimskim običajima. Najveći deo njih odnosi se na veru u zle duhove i demone. Kao i prilikom rođenja deteta, tako i na samom svadbenom slavlju veruje se u prisustvo demona koji su tu sa namerom da osujete sreću budućeg mladog bračnog para. O tome svedoče i mnogi zapisi koji se prenose sa kolena na koleno a koje je i Vuk Stefanović Karadžić zabeležio. “U Srbiji pucaju puške u svatovima dan i noć a osobito kad svedu momka i devojkku”.⁸ Ovo nam upravo govori o tome da je stvaranje buke vatrenim oružjem (što je i danas jako prisutno na našim prostorima, posebno u ruralnim sredinama), što je kod Rimljana činjeno glasnim pevanjem, imalo za cilj da uplaši i otera zle demone.

U spektru različitih svadbenih običaja posebnu pažnju privlači običaj preskakanja kućnog praga koji je takođe preuzet od Rimljana, ili bolje rečeno koji se zadržao od Rimljana i kod nas. Kulturolozi se slažu u oceni da je kućni prag simbolički izuzetno važno mesto, jer se ispod njega zadržavaju duše predaka. “U Srbiji nailazimo na dva kontradiktorna rituala vezana za ovo mesto. Naime, ulazeći prvi put u dom budućeg supruga, mlada čini sve da se ne zameri dušama predaka koje obitavaju ispod praga i zbog toga ga ili preskače ili je mladoženja prenosi preko njega. Upokojeni preci su, dakle, vrlo prisutni u činu venčanja i oni u punoj meri očekuju pokornost neveste kao novog člana zajednice, što je sasvim u skladu sa pravilima života u patrijarhatu. Međutim, u isti mah mlada rukom snažno udara u gornji prag čime simbolično duhovima predaka i njihovim živim potomcima objavljuje rat, i preti da će nametnuti sopstvena pravila i dominaciju. Isto važi i ukoliko ga slučajno ili namerno zgazi...To što nevestu na samom pragu, pre nego što uopšte zakorači, poslužuju jakim alkoholnim pićem (rakijom) ili joj poklanjaju dve teške boce vina koje sa sobom treba da unese, takođe je deo zavere kako bi je omamili, oslabili koncentraciju i učinili da

6 O tome: Sič, M.-Praktikum iz Rimskog prava, Novi Sad, 2002, str.47.

7 “Žena se u seoskoj narodnoj masi uzima ne da postane drug svoga muža, već da on od nje izvuče korist: da mu rađa decu, među kojom mora biti i muške, da mu radi i da mu bude prirodna naslada. Samo žena koja ispunjava ove uslove smatra se za pravu ženu; samo se takva žena trpi i čuva, inače biva oterana ili se pored nje može dovesti i druga, koja će zadovoljiti narodne pojmove o ženi”. Opširnije: Đorđević, T.-Položaj žene u naš narodni život, II, Beograd, 1984, str.16.

8 Nikolić, D.-Vuk Karadžić kao hroničar obnavljanja Srpske države, Srbija 1804-2004, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 2004, str.297-305.

zaboravi svoju nameru da nametne sopstvenu vlast ukoliko to namerava”.⁹ Dakle, detaljan opis ovog običaja navodi nas na zaključak da je sukob matrijarhata i patrijarhata jedan neprekidan ciklus koji nije bio karakterističan samo za drevne narode, već da je to sukob dva principa koja se bore za prevagu, gotovo u svim društvenim epohama.

Pored navedenih običaja, opisana svadbena ceremonija kod Rimljana završavala se tako što je mlada po ulasku u kuću prinosila žrtvu i palila oganj. Ritual paljenja ognja prisutan je i kod Srba. Pored praga, ognjište je mesto gde po verovanju obitavaju duše predaka, pa je ovaj čin od izuzetnog značaja, jer se upravo neuspeh mladog bračnog para tumači ogrešenjem o ovaj drevni ritual ili magijom podmetnutom od ljudske ruke ispod praga kuće ili pored kućnog ognja.

Priznavanjem hrišćanstva za zvaničnu religiju, navedeni običaji bili su postepeno menjani kod Rimljana. Hrišćanstvo je najpre prihvatilo sve postojeće običaje i rituale, ali ih je prilagodilo svojoj formi, želeći da na taj način pridobije sve pagane i da ih preobradi u vernike. Tako je hrišćanstvo počelo da tretira brak kao svetu zajednicu, sklopljenu u ovozemaljskom svetu ali i u nebeskom. Crkveno zaključenje braka postala je ceremonija koja se sastojala iz tri dela: voštane sveće, koja je simbolizovala čistotu i večnu svetlost, burme, koja je zamenila gvozdeni prsten i krune koje su zamenile lovorove vence, a zajednička srebrna čaša bila je supstitut za svetu tajnu pričešća. Kao što se može videti hrišćanstvo i paganstvo su toliko isprepletani da se sa preciznošću ne može reći šta pripada kojoj tradiciji. Na taj način su ovi rituali i sačuvani do današnjeg dana, ali kako smo to napred već istakli retko ko se bavio njihovim rasvetljavanjem.

Svadbene običaji u rimskom pravu

U ovom delu rada biće šire prikazani već napred pomenuti svadbene običaji sa željom da se svi zajedno nađu na jednom mestu i da se rasvetli njihovo poreklo iz doba Rimljana.

Prsten-Gellius, Noctes Atticae. 10,10: “Prema tradiciji stari Grci su nosili prsten na levoj ruci, na prstu pored malog prsta; pored toga, smatra se da i Rimljani uobičajeno tako nose prsten. To je zbog toga, što su još u Egiptu prilikom obdukcije leševa otkrili da se na njemu nalazi jedan veoma tanak živac, koji prolazi posebno od spomenutog prsta i vodi do čovekovog srca; na osnovu toga, i nije bezvredna misao, da su baš ovaj prst počastvovali, jer je očigledno povezan sa našim glavnim organom srcem”.¹⁰

Herkulov čvor-Festus, De sign.verb.s.v.cingillum: “Mladaj su struk vezivali kaišem, što je muž odvezivao na bračnom krevetu. Kaiš je pravljen od vune ovna, da bi žena bila tako povezana, kao što su i niti vune u čvorovima zapletene. Kaiš je vezan Herkulovim čvorom, koji odvezuje muž izjavljujući svetu želju, da i on dobije toliko dece, kao i Herkul, koji je ostavio za sobom sedamdesetoro dece”.¹¹

9 Vdi: Đorđević, T.-Položaj žene u naš narodni život, II, Beograd, 1984, str.20.

10 **Aulus Gellius, Noctes Atticae** je kompilacija sastavljena na osnovu ranijih izvora, koji potiče iz II veka nove ere. Preuzeto iz: Sič, M.-Praktikum iz Rimskog prava, Novi Sad, 2002, str.61.

11 **Sextus Pompeius Festus** je gramatičar iz II veka nove ere. Pod naslovom **De significatione verborum** (O značenju reči) na osnovu ranijih izvora sastavio je leksikon. Preuzeto iz: Sič, M.-Praktikum iz Rimskog prava, Novi Sad, 2002, str.62.

Koplje u kosi- *Festus, De sign.verb.s.v.caelibaris hasta*:”U kosu mlade su upleli tzv. devičansko koplje, to je baš takvo, koje je već bilo u telu jednog pobeđenog i na smrt ranjenog gladijatora, kao znak toga da kako je koplje ušlo u telo gladijatora, toliko čvrsta treba da bude veza između muža i žene. Osnova ovog običaja može biti i ta da su mislili da će tako rađati hrabre sinove, ali može simbolizovati i to da su žene, u braku potčinjene muževljevoj vlasti, jer je koplje najuglednije oružje i simbolizuje vrhovnu vlast. Zato se daje kao odlikovanje hrabrima, i zato vode zarobljenike-pod kopljem-na tržište robova, a Grci ih zovu:-uhvaćeni kopljem, ili –pribavljenima kopljem”.¹²

Bračna zakletva-*Plutarchos, Aetia Romana.30*:”Zašto mlada treba da kaže: “Tamo gde si ti Gaius, ja sam Gaia-kada je vode mladoženji?” Možda zato što izgovaranjem ovih reči dele i zajednički poseduju svu imovinu, jer je značenje ovih reči to da-tamo gde si ti vlasnik, gospodar kuće, tamo sam i ja vlasnica, gospodarica kuće. Uostalom ova veoma rasprostranjena imena koriste isto kao što pravnici koriste u svojim primerima imena Gaius Seius i Lucius Titius, a filozofi Diona ili Teona, ili možda kao sećanje na Gaju Ceciliju, na jednu lepu i duševnu ženu, koja je bila supruga jednog od sinova Tarkvinija, a čija bronzana statua stoji u hramu Sancum: ranije su u podnožju statue ležale i cipele i vreteno, kao znaci za domaćicu i vrdenoću”.¹³

Prenošenje mlade preko praga- *Plutarchos, Aetia Romana 29*:”Zašto mladu prenose preko praga, zašto je ne puštaju da sama prekorači?” Možda stoga što su isprva otimali žene, i tako ih je trebalo uneti, jer same ne bi ušle. Ili žele da izazovu privid da prinudno, a ne svojevolejno ulaze tamo gde će izgubiti devojaštvo. Ili je simbol toga da neće prekoračiti prag izlazeći, neće napustiti kuću, to će činiti samo prinudom, kao što su i ušle. I kod nas u Beotiji izgore osovina kočije pred kapijom, ovako pokazuju, da mlada treba da ostane tamo, jer se pokvarila kočija kojom je mogla otići”.¹⁴

ZAKLJUČAK

Zaključujući ovaj rad možemo reći da iako je zaključenje braka, danas, uopšte posmatrano, čin koji je vezan za odgovarajuću službenu formu o kojoj se vodi službena evidencija (upis u matične knjige venčanih), u praksi postoje niz rituala koji prate ovaj čin. Ti rituali su jako stari i potiču još od drevnih naroda (najvećim delom preuzeti su od Rimljana), ali u tragovima postoje i danas u visokoobrazovnim društvima, i ulepšavaju na taj način sam čin zaključenja braka, čineći ga posebno svečanom ceremonijom (oblačenje mlade, pletenje cveća, izgovaranje svećanih zakletvi, bacanje bidermajera, prosipanje žita po mladencima, prenošenje mlade preko kućnog praga). Mada, danas, različiti od naroda do naroda i od svojih iskonskih formi (čemu je posebno doprinelo priznavanje hrišćanstva za zvaničnu religiju), evidentno je da oni i dalje žive što se u radu i dokazuje uporednom analizom u različitim kulturama i društvima. Na ovaj način nastojalo se da se dokaže da se svadbeni rituali ne sprovode na osnovu nekih po automatizmu utvrđenih pravila, već da je njihovo poreklo još u rimskom pravu i rimskoj kulturnoj baštini i da su se otud vekovima prenosili, odnosno zadržali i na našim prostorima ali i na prostorima i Afrike i Azije, dakle, svuda gde se rimska kultura i tradicija razvijala i širila.

¹² Ibidem.

¹³ Vidi: Sić, M., op.cit. str.62.

¹⁴ Idem, str.63.

LITERATURA:

1. Dorđević, T. *Položaj žene u naš narodni život*, I, Beograd, 1982.
2. Dorđević, T. *Položaj žene u naš narodni život*, II, Beograd, 1984.
3. Ignjatović, M. *Sponsalia u rimskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, LIV., Niš, 2009.
4. Ignjatović, M. *Predbračni imovinsko-pravni odnosi u rimskom i savremenom pravu*, doktorska disertacija, odbranjena na Pravnom fakultetu "Justinijan Prvi" u Skoplju, Republika Makedonija, 2009.
5. Nikolić, D. *Vuk Karadžić kao hroničar obnavljanja Srpske države, Srbija 1804-2004*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 2004.
6. Sič, M. *Praktikum iz Rimskog prava*, Novi Sad, 2002.

Abstract: Marriage, generally speaking, is an act that is linked to the appropriate official form on which the official records are maintained (civil registration of marriages). Although the basis of this act expresses first of all the role of the state authority, in practice there is a series of rituals that accompany this act. These rituals are very old and date back to ancient peoples (mostly taken from the Romans), but traces still exist in the highly educated societies, and embellish in this way the act of marriage, making it a particularly festive ceremony (dressing the bride, arranging flowers, saying the solemn vows, tossing the bridal bouquet, throwing wheat over the newlyweds, carrying the bride over the threshold). Although these rituals are today different from nation to nation and from their primordial forms (the recognition of Christianity as the official religion particularly contributed to that), it is evident that they still exist as it can be proved in a comparative analysis of different cultures and societies.

Keywords: marriage, wedding customs and rituals, dressing the bride, arranging flowers, saying the solemn vows, tossing the bridal bouquet, throwing wheat over the newlyweds, carrying the bride over the threshold.
